

KRITIKAI TANULMÁNYOK

Gagyfi Ágnes

ÚJ BALOLDALI MOZGALMAK ÉS ÉRTELMISÉGI OSZTÁLYVAKSÁG

A cikk egy kelet-európai perspektívából kiindulva vizsgálja az Occupy Wall Street (OWS) mozgalmat. Mára egyértelművé vált, hogy az OWS esetében hosszú idő óta először találkozott a baloldali rendszerkritika egy olyan első világbeli közösséggel, amely a rendszer hátrányait a bőrén érzi. Erre a közönségre építve az OWS mára letörölhetetlen nyomot hagyott a társadalmi rendről folyó vitákon. Nem kétséges, hogy a krízis közepette az OWS egyenlőség- és igazságosságköveteléseai komoly potenciált jelenthetnek. Immanuel Wallerstein (2011) egyenesen a világgazdaság olyan átalakulásáról beszél, amelynek kimenetében szerepet játszhat egy globális társadalmi mozgalom, eldöntve, hogy a rendszer a jelenleg válságban levő demokrácia- és kapitalizmusmodelltől inkább egy már nem demokratikus és még egyenlőtlenebb rendszer felé billen el, vagy egy demokratikusabb és egyenlőbb világrend felé. A szövegben a globalizációkritikus mozgalom kelet-európai tanulságait szem előtt tartva az OWS olyan tulajdonságaira mutatok rá, amelyek nézetem szerint akadályát jelenthetik annak, hogy a mozgalom egy ilyen szerepet töltsön be. Ezzel nem az OWS aktivistáit kívánom felelősségre vonni azért, mert nem az egész glóbuszt képviselik, hanem a mozgalom struktúrájának jelenleg nem globális jellegére kívánok rámutatni.

OCCUPY WALL STREET: TÖBB A BELVÁROSI HIPSZTEREKNÉL

A neoliberais kapitalizmus kockázatos voltát hangsúlyozni egész odáig radikalizmusnak számított, míg 2008-ban ki nem pukkadt a pénzpiaci buborék, és a világ bele nem állt a válságba. Azóta a pénzpiacok ellenőrzése kevésbé számít tabutémának. Az utóbbi időben inkább azt nem illett feszegetni, hogy a válságot okozó bankrendszer kivásárlása a lakosságra alkalmazott megszorításokból tényleg az egyetlen út-e a válság kezeléséhez.

A kivásárlásról azt kellett tudni, hogy a befektetések növekedésével ez vezet majd el a következő konjunktúrához. Néhány szélsőséges marxista előhozakodott azzal, hogy a befektetések a kivásárlás hatására sem növekednek, a válságkezelés pedig kifejezetten növeli az egyenlőtlenséget úgy, hogy a felső néhány százalék *jobban* él, mint a válság előtt (Harvey 2009). Ezeket nyilván nem illett komolyan venni.

Idén ősszel a szélsőséges marxisták nem kevésbé balos aktivista tanítványai állandó tüntetést kezdeményeztek a Wall Streeten. A szervezésben saját ideológiájuknak megfelelően nagyon körülményesen járnak el, a tüntetés céljának meghatározását részvételi döntéshozásra bízták, nem voltak hajlandók vezető választani, viszont minden csatlakozót be akarnak vonni a közösségi ötletelés folyamatába. A sajtó rögtön le is sajnálta őket, mint holdkörös hippiket, akiknek nem tetszik a rendszer, de fogalmuk sincs, hogy mit akarnak.

A tüntetésnek azonban volt egy alapüzenete, amittől a társadalom nagyobb rétege fogott tüzet, mint azt a lesajnálók vélték. A neoliberális rend baloldali kritikája most először olyan hallgatóságra talált, amely az igazságtalanságot a bőrén érzi. A válság sújtotta Amerika lecsúszó rétegei a napi szükségletek biztosításához is olyan adósságokat kénytelenek a nyakukba venni, amelyeket esélyük sincsen visszafizetni, miközben a legfelső réteg bevételei a szemük előtt nőttek a válság előtti háromszorosára. Az az üzenet, hogy igazságtalan a válság következményeit az emberekkel megfizettetni a bankoknak, s hogy a politikai és piaci döntéshozók összefonódásán változtatni kell ahhoz, hogy a politika a választók érdekeit szolgálhassa, futótűzként terjesztette a mozgalom hírért a válság sújtotta Amerikában. Az OWS mozgalom alaphangja, miszerint az emberek érdekeit kellene képviselni a nagytőke és nagypolitika érdekeivel szemben, annyira egyszerű és népszerű, hogy a válság következményeit a jobboldali politika nyelvére lefordító Tea Party köreiben is érdeklődést és szimpátiát váltott ki.

Az OWS által megmozgatott társadalmi energiák áttörték a mainstream tudósítá-sok, gazdasági elemzések és politikai viták falát. Ahogy a mozgalom kiterjedt az amerikai nagyvárosokra, majd az október 15-i összehangolt tüntetésekkel nemzetközi támogatást kapott, a mozgalom témái beszabadultak a *Mother Jones* vagy *Huffington Post* oldalai-ról és a David Harveyt idézgető értelmiségi asztaltársaságokból a *Washington Post*-ba, a *Wall Street Journal*-ba és az amerikai parlamentbe.

Azok a pénzemberek és közgazdászok, akik már a globalizációkritikus mozgal-mat is támogatták, vagy a 2008-as válság nyomán álltak át a nemzetközi pénzrendszer kritikusaivá, mint Paul Krugman, Joseph Stiglitz, Soros György vagy Jeffrey Sachs, rögtön az OWS mögé álltak. De a mozgalomra reagálva újabb vezető pénzügyi szereplők is felszó-láltak a mozgalom mellett, olyan tabukat döntve meg olyan fórumokon, amiről pár héttel korábban a legvadabb forradalmárok sem álmodtak. Vikram Pandit, a Citibank vezérigaz-gatója úgy nyilatkozott, hogy a Wall Street megszegte az ügyfeleinek tett ígéretét, s a biza-lom helyreállításához az kell, hogy ne lehessen az ügyfelek pénzével spekulálni. Mohamed El-Erian, a PIMCO vezérigazgatója a *Washington Post*-nak adott interjújában a mainstream gazdaságsszemlélet összeomlásáról és a jelenlegi gazdasági rendszer igazságtalanságáról értekezett. Richard Branson, a Virgin milliárdos alapítója új könyvéhez írt előszavában igazat ad a tüntetőknek, és elítéli a kapitalizmus jelenlegi, „utat tévesztett” formáját, amely a társadalmi és ökológiai szempontok elé helyezi a profitot. A Patrióta Milliárdosok nevű amerikai szövetség arra kérte a kongresszust, hogy emeljék fel a rájuk eső adót.

Obama elnök már október 6-án kinyilvánította szimpátiáját a tüntetők ügyével, s a tüntetést rögtön politikai érvként használta fel a republikánusokkal szemben. David Plouffe, Obama tanácsadója úgy nyilatkozott az ABC hírcsatornának, hogy „a tünteté-sek ugyanazoknak a beszélgetéseknek adnak hangot, amelyek amerikaiak millióinak az

otthonában folynak most” (Plouffe 2011). „Ami a Wall Streetet és a pénzügyi rendszerünket illeti, az elnök a fogyasztók és a középosztály oldalán áll, miközben sok republikánus épp arról próbál meggyőzni minket, hogy térjünk vissza ugyanahhoz a politikához, ami a recesszióhoz elvezetett” – mondta. Nancy Pelosi demokrata politikus is kiállt a mozgalom mellett. Felszólalása után a demokrata Kongresszusi Kampányközpont aláírásgyűjtést kezdeményezett politikusok körében a mozgalom támogatására.

A politikai felszólalások nyomán közéleti vita kezdődött arról, hogy milyen hatással járhat az OWS támogatása a demokratákra nézve a közelgő választásokon. Egy október 18-i közvélemény-kutatói cikk arra figyelmeztette az elnököt, hogy az OWS-nek sem az összetétele, sem a politikai agendája nem fedi le azt a „99%-ot”, amit a mozgalom saját állítása szerint képvisel, s amely nagyobbik részének szavazatát Obama meg szeretné szerezni (Schoen 2011). „Kutatásunk egyértelműen mutatja, hogy a mozgalom nem reprezentálja a munkanélküliségtől szenvedő Amerikát, és ideológiailag egyáltalán nem sokféle. A mozgalmat a választóknak egy olyan nem reprezentatív szegmense teszi ki, amely a javak radikális újraelosztását, a polgári engedetlenséget és adott esetben az erőszakos fellépést támogatja. Mérésünk szerint a mozgalmárok fele (52%) már részt vett korábban politikai mozgalomban, szinte mind (98%) alkalmazna polgári engedetlenséget, és egyharmaduk (31%) folyamodna erőszakhoz a céljaik érdekében [...] Az Occupy Wall Street elkötelezett politikai progresszívek csoportja, akik kiábrándultak a kapitalizmusból, és különösen gyakorlottak a politikai aktivizmusban. Az össznépszerűség körében ezzel szemben 41% vallja magát konzervatívnak, 36% mérsékeltnek, és csak 21% liberálisnak. Ez az, ami miatt az Obama és Pelosi által a mozgalomnak nyújtott jobb katasztrofális következményekkel járhat a pártra nézve” – állt a cikkben. A mozgalomért aggódó kommentárok szerint a választások a kampánytámogatás miatt mindenképpen a Wall Streettől függenek, a kérdés csak az, hogy Obama letompítja-e odáig a mozgalom iránti támogatást, hogy megtartsa a kampánypénzeket, vagy azok a republikánusokhoz vándorolnak.

Október közepére elfogadottá vált az a vélekedés, hogy az OWS egyértelmű követelések híján is jelentősen befolyásolta a közéleti viták menetét. A mozgalom olyan kiemelt politikai témává nőtt, amelyre nemzetközi politikai megszólalók is érdemesnek látták – adott pozíciójuknak és érdekeiknek megfelelően – reagálni. A volt görög miniszterelnöktől a kínai állami hírgyűnökségen, Gorbacsovon, Lech Wałęsán és Gordon Brownon keresztül az indiai miniszterelnökig vagy a venezuelai Hugo Chávezig sokan emlegették a mozgalmat az utóbbi egy hónapban. Eközben a mozgalom továbbterjedt, elsősorban az észak-amerikai és nyugat-európai nagyvárosokban váltva ki olyan tömegek által támogatott tüntetéseket, amelyek követeléseit akár csak pár hónappal korábban is még csak fel sem vehető, szélsőséges üzeneteknek számították. Az amerikai rendőrség

november közepén, a brit rendőrség december elején kezdte meg a táborok kiürítését. A demonstrációk folytatódnak.

Az nem kétséges, hogy a világgazdaság jelen válságos pillanatában az OWS által megfogalmazott kritika gyors terjedése jelentős következményekkel járhat. Immanuel Wallerstein egyenesen arról beszél, hogy a világgazdaság egy olyan átalakuláson megy keresztül, amely során egy globális társadalmi mozgalom döntő szerepet játszhat abban, hogy a kapitalizmus és demokrácia jelenleg válságban lévő modelljétől vagy a gazdasági egyenlőtlenségek és a demokrácia feladása felé mozdulunk el, vagy egy egyenlőbb és részvételibb társadalmi rend felé (Wallerstein 2011). A következőkben két olyan kritikát mutatok be, amelyek az Occupy mozgalom korlátaira vonatkoznak ebből a perspektívából.

OWS: POSZT-68-AS HEGEMÓNIA

Az úgy tehát, ami az OWS 99% vs. 1% jelszavában a felszínre tört, nagyobb erőket mozgat meg a mozgalom konkrét szervezőinél. Ugyanakkor abban a mozgalmat támogató és kritizáló mérések is egyetértenek, hogy a mozgalom szervezőinek összetétele nem a „99%-ot reprezentálja, hanem egy kifejezetten magasan iskolázott és politikailag nagyon tudatos réteget (Cordero-Guzman 2011). Ők azok, akik megfogalmazzák a 99% problémáit, és megszabják, hogy azok hogyan kapjanak hangot – ebben az esetben mindenekelőtt azt, hogy a tüntetés ne fogalmazzon meg konkrét követeléseket, és nagyobb hangsúlyt helyezzen a benne folyó részvételi döntéshozatalra, mint bármilyen cél elérésére. Ez a mozgalmatszervezési tudás és ideológia a 2000-es évekbeli globalizációkritikus mozgalom tápláló talaján keresztül az 1968-as diáklázadásokra nyúlik vissza.

A manhattani térfoglalást kezdeményező *Adbusters* a globalizációkritikus mozgalom egyik trademark intézménye volt. A kreatívokból álló csoport a 68-as párizsi szituacionisták technikáival támadja a fogyasztói kapitalizmust. Célja, hogy a reklámszakmát forradalmi jelentések létrehozására használja – így például a Nike gyártási folyamatait leplezze le a Nike óriásplakátok meghekkelésével. Az *Adbusters* magazin rendszeresen közölt cikkeket olyan szerzőktől, mint Michael Hardt, Slavoj Žižek vagy Douglas Rushkoff, akik a 68-as hagyomány talaján állva a globalizációkritikus mozgalom jelentős interpretációi és ideológusai voltak.

Az OWS szervezői és értelmiségi támogatói közt hangsúlyosan jelen vannak a 2000-es évek eleji globalizációkritikus mozgalom szervezői és sztár-interpretátorai, mint David Graeber vagy Naomi Klein, de a globalizációkritikus mozgalmat szervező nemzedéket kinevelő 68-asok is képviseltetik magukat, így Judith Butler, Antoni Negri vagy Noam Chomsky.

Az OWS mozgalom sokat hivatkozik egy francia anarchista csoport *The Coming Insurrection* című könyvére, amely a tüntetés megszervezését megelőzően kézről kézre járt a mostani szervezők között (The Invisible Committee 2009). A könyv gyakorlatilag radikalizált ideológiai összefoglalását adja a globalizációkritika mozgalmi mintáinak úgy, hogy ezeket (az új anarchista elméleti írások szokása szerint hivatkozások nélkül) a 68-as hagyomány válogatott szerzőivel alapozza meg. Michel Foucault biopolitikája (2008), a Szituacionista Internacionálé spektákulumma (1977), Deleuze és Guattari háborúgépe (1986), Agamben szingularitása (1993), Hardt és Negri birodalomfogalma, Badiou eseményfogalma (2005) mind alapjául szolgálnak az új forradalom elképzelésének. Ez a forradalom az én szabadsághiányából kiindulva bontaná le a létező intézményeket, amelyek közül történetesen az egyik a XXI. századi kapitalizmusé.

A 68-as, illetve globalizációkritikus hagyomány erős jelenléte megkönnyíti, hogy az OWS értelmiségi interpretátorai mintegy az egyazon ágról fakadó elmélet *igazolása-ként* tekintsenek a mozgalomra. Hardt és Negri, a *Multitude* című, a globalizációkritikus mozgalomra nagy hatást gyakorolt könyv szerzői (2004), cikket írtak arról, hogy az OWS mozgalom egészen újszerű módon a sokaság (*multitude*) logikája szerint szerveződik. Judith Butler kilátogatott a Zucotti Parkba, és beszédet tartott arról, hogy ez a mozgalom egészen új módon az állampolgárok (általa is sokat teoretizált) biopolitikai testét tárja a nyilvánosság elé. Slavoj Žižek lacanista gondolata arról, hogy a *status quó*t fenntartó jelentések rendszerében hogyan keletkezik felszabadító törés ahhoz hasonlóan, ahogy a mesebeli gyerek elkialtja magát, hogy „a császár meztelen”, az OWS értelmezésének egyik fő toposza lett, amely egyszerre kering a mozgalmárok közt, Žižek OWS-t támogató „szakértői” monológjaiban és a mozgalmat értelmező sajtóban.

Douglas Rushkoff médiakutatóként azt írta a CNN-nek: „Amerika első olyan mozgalmának vagyunk a tanúi, amely valóban az internetkor gyermeke [...] A decentralizált hálózat korszakának termékeként ez a mozgalom nem annyira a győzelemről szól, mint a fenntarthatóságról. Nem egyetlen célról, hanem a befogadásról és konszenzuskérésről. Ez a mozgalom nem olyan, mint egy könyv; olyan, mint az internet”. Az *Adbusters* forradalmi felhívásához mellékelt stratégiáról szóló cikk szerint „a globalizációellenes mozgalom az első lépés volt az úton. De akkor még úgy támadtunk, mint egy farkashorda. Volt egy alfahím, aki vezette a farkát. Mostanra a modellt továbbfejlesztettük. Rajkánt támadunk” (*Adbusters* 2011).

Azonban „az internet mozgalma” és a „raj”-modell is már a globalizációkritikus mozgalmat leíró alapvető közhelyek voltak. A 2000-es évek elején olyan fő interpretátorok magyarázták a globalizációkritikus mozgalom felépítését az internettel, mint a globális társadalom új, hálózatos struktúrájáról értekező (egyébként 68-as) Manuel Castells (2000), vagy Naomi Klein, akinek 1999-es *No Logo* című könyvét akkor a *Times* a

globalizációellenes mozgalom bibliájának nevezte. „Seattle és Washington utcáin az aktivizmus új fajtája jelent meg, amely az internet szerves, decentralizált, egymásba kapcsolódó struktúráját tükrözi – ez a mozgalom a megelevenedett internet”, írta Klein a „The Vision Thing” című cikkében (2000). Klein a „koalíciók koalíciójából” álló mozgalom speciális taktikájára használta a sajtóban akkor is egy ideig népszerűnek bizonyult *raj* metaforát, miszerint ez a mozgalom nem szembeszegül a neoliberális rendszerrel, hanem beleszivárog és körülveszi, „mint egy moszkítóraj”.

Nincs itt lehetőség kimerítően elemezni az OWS mozgalom összefonódását a poszt-68-as hagyománnyal. Annyit kijelenthetünk, hogy a mozgalom alapvető mintázatai nem a 2008-as válság sújtotta Amerika helyzetéből, vagy akár a mozgalmárok által példaként idézett spanyolországi tüntetésekből, londoni zavargásokból, vagy az arab tavasz-ból következnek. Míg a spanyolországi tüntetéseket ugyaneszerint az aktivista kultúra szerint szervezték meg, a londoni zavargások nem mutatnak hasonló mintázatot, az arab tavasz pedig a diktatúrák leváltásán túl a szabadpiacnak azokkal a kérdéseivel, amelyek az OWS tagjait a leginkább izgatják, kevésbé foglalkozott. Az OWS-nek természetesen megvannak az eszközei rá, hogy ezeket az eseményeket a saját előzményeiként értelmezze, s az általa kezdeményezett és diagnosztizált világforradalmi helyzet jeleként írja le. Egy mozgalom esetében az ilyen normatív látásmód a normatív cselekvés alapkövetelménye. Így hivatkozhat magára az OWS 99%-ként, miközben ezt az arányt természetesen még messze nem érte el: el tudja mondani, hogyan képviseli azok érdekeit is, akik még nem tudnak róla.

A reális következményeket tekintve azonban nem mindegy, hogy a mozgalom normatív látásmódja milyen viszonyban áll a valós lehetőségekkel. Az OWS olyan elégedetlenségeknek adott hangot, amelyek a szervezői magot messze meghaladó visszhangot keltettek, s a politika és piac összefonódásával kapcsolatban olyan témákat robbantott be a mainstream nyilvánosságba, amelyek eddig szélsőségesnek számítottak. Mindezt ugyanakkor a szervezői mag speciális agendája szerint tette, amely egy jól meghatározott mozgalmi hagyományban gyökerezik. Hogyan alakul majd a viszony a „99%” azon részével, akiknek ez a hagyomány nem a sajátja? Születik-e majd – az azonosság állításán túl – valamilyen reflexió arra, hogy az OWS kezdeményezőinek pozíciója hogyan viszonyul más pozíciókhoz a 99%-ban vagy a „világban”? Az OWS esetében ezeknek a mozgalom jövője szempontjából is alapvető pozícióknak a feltárását hátráltatja, hogy a mozgalom nyilvános szerepléseikor gyakran ugyanaz a közös hagyományokkal rendelkező értelmiségi réteg beszél a mozgalmárok és a szakértő kommentátorok oldalán is, s a közös hagyomány kölcsönös felismerésének igazságélménye nem sok teret hagy a konkrét pozíciók elemzésének.

OWS: UNIVERZÁLIS UTÓPIA, STRUKTURÁLT HÁTTÉR

OSZTÁLYVAKSÁG ÉS 99%

Az OWS mozgalom fő bázisa, akár a globalizációkritikáé vagy 68-é, egy alapvetően fiatal és magasan iskolázott réteg. Baloldali mozgalomként mindhárom esetében az egyik döntő kérdés az (volt), mennyire sikerül ezen túlmenően a náluk is hátrányosabb helyzetben levő rétegeket, így a munkásságot megmozgatni.

68-ban a koalíciónak erről a problémájáról a kortárs Bourdieu egy olyan strukturális elemzést adott, amit érdemes ma is megfontolni. 68 liberacionista üzenetét ő a bázis összetételével és társadalmi pozíciójával hozta összefüggésbe (Bourdieu 1984: 187–194). Úgy látta, a francia 68 követelései és forradalmi morálja egy újonnan létrejött társadalmi réteg osztályethozsát fejezik ki. Ez az általa új polgárságnak is nevezett réteg, amely a második világháborút követő konjunktúra idején nőtt fel, s a szélesedő középosztály tagja lett. Esélye volt tanulni, s olyan fokozatokat szerzett meg, amelyekhez a korábbi generációkban csak kevesek fértek hozzá. Ezek a diplomák azonban ekkor már nem garantálták azt a státust, mint egy generációval korábban. Egyre nőtt azok száma, akik a mobilitás eredeti ígérétében csalódva olyan pozíciókban dolgoztak, amelyekkel státusszempontról nem tudtak azonosulni. Ehhez a *status quo*ban csalódott, kritikus, magasan iskolázott, identitását a jelenben betöltött státusától függetlenül kezelő új réteghez köti Bourdieu a „társadalmi lebegésnek” és élvezetnek azt az etikáját, ami 68-at áthatja. Ez az etika elutasítja és lenézi a fennálló rendet, s a kreatív személyiség ideálját propagálja és gyakorolja, a finom megkülönböztetések, kreativitás-displayek napi rítusaiban. A társadalmi viszonyokat a kreatív személyiség prizmjában át nézve ez az etika az élvezet, felszabadulás vs. komplexus dialektikájában gondolkodik, a politikait perszonalizálja, a személyest politikai témává teszi. Ízlésválasztásaiban a társadalmi pozíciótól „független” értékeket, a kategóriákon kívülit keresi. Buddhizmus, utazás, tudatmódosítás, test, gyerekkor, ezotéria, független film, szexuális szabadság, intézményellenesség, kézművesség, kommunák – sorolja Bourdieu annak az ízlésvilágnak a címszavait, ami a társadalmi lebegés illúziójára, vagyis a társadalmi erőter gravitációjának tagadására épül.

Abban, hogy a 68-as diákmozgalmak politikai szempontból balos programjukhoz nem kaptak nagyobb támogatást a munkásság részéről, nagy szerepet játszott e szerint az elemzés szerint, hogy politikai kritikájukat az ízlésforradalom fenti nyelvében mondták el, s ezzel a munkások, a maguk részéről egy másik pozícióból fakadó ízlésrendszer hordozói, nem tudtak azonosulni. A társadalmi lebegés, a kreativitás és személyes szabadság hívószavai az ő napi kontextusukkal kevésbé rezonáltak.

Másik oldalról a mozgalmárok is bizalmatlanok voltak a szakszervezetekkel szemben. Az ízlésbéli összeférhetetlenség mellett ennek a bizalmatlanságnak, akárcsak ma, politikai éle is volt. A szakszervezetek hierarchikus, tekintélyelvű felépítése és döntéshozási mechanizmusa ellentmondott a 68-as mozgalmárok tekintély- és hierarchiaellenességének, s annak az elvnek, hogy a személy szabadságát mindenféle intézmény fölé emeljék. Egy a politikai érdekképviselet delegálásán alapuló, hierarchikus szervezet hiteltelenként tűnt fel egy olyan mozgalom szemében, amely mindenfajta autenticitás garanciájának a személyes szabadságot tekintette, s a politikát a személyes szabadság gyakorlásaként gondolta el.

A 68 hagyományát továbbvivő autonomista és új anarchista mozgalmak a személy szabadságát maximálisan tiszteletben tartó bázisdemokratikus döntési formák gazdag repertoárját alakították ki. Ezeket használja és fejleszti tovább az OWS mozgalom a sajtó által gyakran karikírozott általános gyűléseivel, kézjeleivel, „embermikrofon”-hangosításával. A horizontalitásnak ez az elve és rítusai azok, amiknek elsajátítását a csatlakozás gyakorlati feltételéül szabják.

A politikai véleményképzés lehetősége azonban nem született adottság, hanem iskolázottságtól és rendelkezésre álló gyakorlattól, azaz az ezekhez szükséges társadalmi pozíciótól függ. Amikor a baloldali értelmiség az individuális politikai véleményképzést szabja meg az egyenlőség forradalmában való részvétel feltételéül, akkor a saját politikához való viszonyát univerzalizálja – azét a személyét, aki birtokában van a politikai vélemény kitermeléséhez szükséges eszközöknek, s nem szorul rá arra, hogy másokhoz delegálja a véleményformálást.

Az OWS egyértelműen egyfajta általános aktorként határozza meg magát, egy olyan nagyobb egész részeként, amely *még* nem csatlakozott a mozgalomhoz. Ez a nagyobb egész annyiban gazdasági és osztályterminusokban van meghatározva, hogy arra a többségre vonatkoztatják, aki a válság kezelése során rosszul járt. Sokan az OWS-t az osztálytudatosság ébredéseként üdvözölték Amerikában. Egy általánosabb szempontból az OWS szervezői bázisa valóban beleesik abba a 99%-ba, akiknek érdekében áll egy egyenlőbb elosztás. Igaz, hogy függenek a bérmunka feltételeitől, s hogy a válság következtében még kevésbé van esélyük a képzésüknek megfelelő státust szerezni.

A mozgalom egyelőre annyit tesz, hogy a saját bázisának helyzetét a kapitalizmuskritika általános nyelvén mondja el, s ezen az általános platformon a saját pozícióját azonosként tünteti fel az alsóbb rétegekével. A lecsúszó értelmiségi középosztály azonban nagyon sok szempontból nem ugyanabban a pozícióban van, mint a nem értelmiségi középosztály, vagy azok az alsóbb rétegek, akik a bérmunkának való kiszolgáltatottság mellett nem rendelkeznek se a kulturális tőke, sem a politikai műveltség és nyilvánosság-hoz való hozzáférés alternatív erőforrásaival. Annak ellenére, hogy az OWS kifejezetten jól ellátott baloldali kulturális tőkével, egyelőre nem adja jelét annak, hogy reflektálna erre a

pozíciókülönbségre, s politikájába a saját pozíciójára való reflexiót – éppen az egyenlőség elvére való tekintettel – beépítené.

Ezzel szemben strukturális kritikáját erőteljesen a saját kultúrájához és ízléséhez szabja. Azt, hogy a lakosság többségének a gazdasági érdeke ellentétes a legfelső rétegek érdekével, a pozíciónélküliség olyan univerzális terminusaivá fordítja le, mint a *Coming Insurrection* intézményektől megszabadult kreatív „szingularitása” vagy a nyilvánossá tett „testek” biopolitikája. Ezek az univerzális terminusok egy pozícióhoz kötődő ethoszt tükröznek, a kreativitás, belső gazdagság és társadalmi lebegés ethoszát. Megvan az esély rá, hogy azok, akik egy másik társadalmi pozícióban a kreativitás korlátozását kevésbé érzik kulcsproblémának, a társadalmi lebegés érdekmentes ethoszához pedig szituációjukból fakadóan kevésbé képesek felemelkedni, kívül rekednek ezen az ethoszközösségen. A gazdasági pozíciók lefordítása ennek az ethosznak a nyelvére akadályozza a pozíciók további elemzését, s a mozgalom „mi”-jének meghatározását az érzelmi lelkesedés és ízlésválasztások egy olyan mezejére tolja át, ami, bár társadalmi pozíciók szerint strukturált, nem alkalmas arra, hogy ezekre reflektáljon.

„VILÁGFORRADALOM” GLOBÁLIS PROGRAM NÉLKÜL

Az OWS bír globális ambíciókkal, amennyiben nem sokkal elindulása után felhívást tett közzé világforradalomra, illetve saját magát is a világban az arab, spanyol és londoni megmozdulások révén elindult forradalmi hullám részének tartja – vagy pontosabban: ezeket a saját előzményeként határozza meg. Arra, hogy egy amerikai baloldali értelmiségiek által elindított mozgalom hogyan viszonyul a világ más részein más-más helyzetben lévő emberek érdekeihez, a kezdeményezők és a „99%” viszonyához hasonlóan, csak az azonosság szempontjából van reflexió. Ez az azonosság abban áll, hogy a világon mindenkit sújt a politika és a pénz összefonódása, ami a javakat és a politikai befolyást a felső rétegek kezében összpontosítja. Azokról a különbségekről, amelyek ezt az azonosságot árnyalják – akár geopolitikai pozíció, akár az „azonosnak” tekintett mozgalmak különböző kontextusai felől –, mindeddig nem esett szó.

Az egyiptomi Tahrir téri tüntetők és az OWS mozgalom között mindkét oldalról állítják az azonosságot. Az egyiptomi mozgalom néhány szervezője el is látogatott a Zucotti Parkba, s nyílt levélben szolidaritásukról biztosították a tüntetőket. A két mozgalom kapcsolatát mindkét oldalról az azonosság terminusaiban írják le, mintha ugyanaz a népi akarat tört volna ki, ugyanazon okok miatt. Nem esik szó arról, hogy az egyiptomiak egy olyan diktatúra ellen tüntettek, ami sok szempontból a fejlett világ érdekeit szolgálta ki. Nem merül fel, hogy a fejlett világ nagy szerepet játszott az arab tavasz eseményeiben,

hogy az arab ellenállás szervezettsége és felszereltsége sok helyütt nem az OWS által propagált spontán horizontális modellt tükrözte. Nem történt reflexió arra, hogy az OWS esetében egy olyan ország polgárai tüntetnek a jövőtlenség és társadalmi lecsúszás ellen, ahol az átlagjövedelem az egyiptominak körülbelül a kilencszerese.

A saját másainak beazonosításakor felületesen jár el az OWS, amikor a nemzetközi csatlakozások alapján az Occupy mozgalmat globálisnak nyilvánítja. Az Occupy-tüntetések – a mozgalom legjobb indulatú, saját térképein is – néhány kivétellel Észak-Amerikára és Nyugat-Európára korlátozódnak. Arra, hogy egy-egy a térképre felkerülő helyszín a maga társadalmi kontextusában mennyire jelentős mobilizációt jelent, kevés figyelem jut. Nem látszik, hogy a bekapcsolódó újabb helyi mozgalmak „azonossága” az OWS-sel egy ugyanabban a hagyományban osztozó, hasonló összetételű réteg aktivitását fed-e, vagy valamilyen más csoport csatlakozásáról van szó.

Mindehhez hozzájárul, hogy a geopolitikai pozíciókülönbségek miatt az amerikai Occupy mozgalomra hivatkozni viszonylagosan nagyobb erőforrást jelent egy az amerikai történéseknek amúgy is alárendelt kontextusban. Sok helyi Occupy mozgalom már csak ezért sem az OWS-sel egészen azonos *grassroots* alapokon épül fel. Ugyanígy annak a rétegnek a pozíciója sem mindenütt azonos, amely az OWS üzeneteit a státus- és kulturális azonosságok miatt a legjobban érti. Kelet-Európában aktivista hipszternek lenni más, mint New Yorkban vagy Londonban, s az aktivisták által megfogalmazott üzenet ennek megfelelően másképpen cseng (vagy éppen hal el) a helyi nyilvánosságokban.

De az OWS globális igényével kapcsolatban nem csak az a kérdés, hogy mennyire azonos valóban azokkal a külföldi mozgalmakkal, amiket a saját másainak tekint. A másik, mélyebb probléma az, hogy maguk a mozgalom témái is egy olyan napirend szerint vannak felvetve, amely nem reflektál a globális erőviszonyokra, s nem tartalmaz semmilyen olyan javaslatot, amelyet ezeknek az erőviszonyoknak a különbségeire értelmezni lehetne.

Az OWS különféle eddig megjelent követeléslistáin csak néhány olyan téma szerepel, amely túllépi az Egyesült Államok, vagy tágabban a fejlett világ kereteit. Ezek az afganisztáni háború, általában a környezetvédelem, a termelés kihelyezése, a bevándorlás, és az adósság, amit néhol külföldi adósságként is értelmeznek, vagy még általánosabban „belső és külső” gyarmatosításként.

A külföldre is vonatkozó követelések egy része egyszerűen az USA világgazdasági pozíciójának megőrzését/javítását feltételezi. Ilyen a kínai árfolyam-manipulációval kapcsolatos követelés: „közvetlen törvényhozással, és ha szükséges, WTO-beavatkozással készítsük arra Kínát és más kereskedelmi partnereinket, hogy hagyjanak fel az árfolyam-manipulációval, és csökkentsék a kereskedelmi hiányt”. Ilyen a termelés hazahozatalára vonatkozó követelés: „a mindennapi termékeket ismét az Államokban gyártsuk, ahelyett hogy olyan országokból importálnánk, mint Kína vagy India”. Ilyen a bevándorlás

újraszabályozása, azzal a céllal, hogy „a világ legokosabb emberei a mi iparunkban és oktatásunkban dolgozhassanak” (The 99% Declaration 2011).

Más javaslatok, mint a háború megszüntetése, a fenntartható energiára való áttérés, vagy a „gyarmatosítás” felszámolása, úgy vannak keretezve, hogy egyszerre szolgálják az amerikai nép és a világ javát. A háború megszűnése az ártatlan civilek halálán túl a háború költségeit is megszünteti; az olajfüggőség konfliktusokat okoz; a „külső” gyarmatosítást ugyanazok a szereplők végzik, mint a „belső”; őket kell eltávolítani. Ezek az ügyek olyan megoldást feltételeznek, ahol az okok megszüntetésével megszűnik az a viszony a világ többi részével, amelyet az adott probléma állított elő. A külföldre vonatkozó témák egyikében sem jelenik meg az a probléma, hogy az OWS tagjait sújtó státusvesztés megállítása mint követelés összefügg más országok lakosságának helyzetével.

A mozgalom mindeddig alig reflektált arra, hogy a saját bázisának veszteségei, amelyek az elégedetlenséget táplálják, egy speciális geopolitikai viszonyrendszer részei, s mint ilyenek, nem minden vonatkozásukban univerzálisak. Az átalakuló világ gazdaság kontextusában az amerikai vagy nyugat-európai életszínvonal csökkenése nem csak a bankok kivételezett státusának és a demokrácia helyi problémáinak köszönhető, hanem annak is, hogy a nyugati centrum pozícióvesztésével és új szereplők, elsősorban Kína megerősödésével az életszínvonal kiegyenlítődése is megindult. Ez kétségkívül már jelen – a kiegyenlítődéstől még nagyon távol álló – formájában is fájdalmasan érinti a fejlett világ lakóit. Az OWS azonban úgy tartja magát az igazságtalan globális rendszer elleni felháborodás univerzális hangjának, hogy közben a saját bázisának viszonyait nem hasonlítja össze a globális rendszer más pozícióival. Nem veti fel azt a kérdést, hogy a bázisa számára követelt státusjavulás mit jelent egy olyan globális viszonyrendszerben, ahol eddig Amerika domináns pozíciója garantálta azt, hogy az amerikaiak jövedelme a világ más országainak többszöröse legyen. Nem körvonalaz semmiféle olyan globális programot, ami a saját bázisának követelésein, s ezek elvi általánosításán túlmutatna. Nem tartalmazza csíráját sem egy olyan baloldali programnak, amely a globális egyenlőtlenségeket is figyelembe venné. Egy másik – tegyük fel: kelet-európai – pozícióból nézve ez annyit tesz, hogy az OWS nagyon általános elvek alapján mindeddig a nevünkben beszélt ugyan, de nem egészen rólunk.

ÉS MI HOVA ÁLLJUNK?

Az OWS a válság kezelésének olyan problémáira mutatott rá, amelyek minket is érintenek. Amiatt, hogy a fejlett világon belül egy olyan közönséghez tudott szólni, amely a bőrén érzi a következményeket, sikeresen mobilizált a szervezői bázison túl is tömegeket, s témái bekerültek a mainstream nyilvánosságba.

Ugyanakkor az OWS nem reflektál a szervezők és a 99%-ot kitevő többi rétegek közti státuskülönbségekre. A mozgalmat egy egyértelmű ideológia és normarendszer uralja, amely az ízlésnek és politikai véleményképzésnek olyan elvein alapszik, ami nem értelmiségi pozíciókból kevésbé elérhető.

Az OWS nem rendelkezik globális programmal, és nem reflektál az erőviszonyok globális rendjében elfoglalt pozíciók különbségére. Az USA-beli életszínvonal emelésére irányuló követelését nem hozza összefüggésbe azzal, hogy a korábbi életszínvonalat az USA globális dominanciája tartotta fenn.

Kelet-Európában az Occupy mozgalomhoz szokás szerint csak olyan kisebb csoportok csatlakoztak, amelyek ismerték a 68-as hagyományt, figyelték az OWS-el kapcsolatos híreket, és értették a mozgalom ideológiai nyelvét. Varsóban, Prágában, Pozsonyban, Budapesten, Belgrádban, Bukarestben, Szófiában maximum néhány százan gyűltek össze az OWS október 15-i világorradalom-felhívására, tartós foglalás nem alakult ki. Egy beágyazottabb változata az alkalmazásnak az volt, amikor professzionális helyi csoportok – mint a budapesti A Város Mindenkié vagy a kolozsvári Társadalmi Akciócsoport – a foglalás technikáját alkalmazták a saját ügyük szolgálatában. Ezekben az esetekben az OWS-re való utalás az azt amúgy is támogató szűkebb körökben pozitív visszhangot keltett, ugyanakkor kérdés, hogy tágabb körben mennyire terjesztette a mozgalom híret.

Magyarországon a 2011-ben a Fidesz-kormánnyal szemben megjelent ellenzéki erők közül a Milla (Egymillióan a magyar sajtószabadságért) tett utalásokat az OWS-re, s a New York-i csoporttal kölcsönös szolidaritási nyilatkozatot adtak ki. A Milla annyiban közel áll az OWS elveihez, hogy távol kíván maradni a pártpolitikától, és céljaként a civil aktivitás megerősítését tűzi ki. Abban is hasonlít az OWS-re, hogy egy értelmiségi szervezőbázisra támaszkodik, dominánsan értelmiségi érzékenységeket szólaltat meg, értelmiségi szókinccset használ, s ugyanakkor nem reflektál erre a korlátra, amikor minden állampolgárt civil aktivizmusra, vagy éppen újságírásra szólít fel. Ugyanakkor a Milla nem követi az OWS antikapitalista agendáját, s távolról sem az OWS hazai alkalmazásának a munkáját végzi. A magyar kontextusban különösen ironikus körülmény, hogy a Milla civil aktivitásra való felszólításai egy olyan évtized után hangoznak el, amely során a Milla szervezőinek kapcsolathálója kulcspozíciókban volt mind politikailag, mind a civil szféra és a nyilvánosság tekintetében, az „alulról jövő”, „civil” aktivitás nagyobb részét pedig olyan jobboldali mozgalmak tették ki, amelyeket természetesen ma a Milla nem ismer el valódi „civilként”.

Az egyenlőségért vívott globális forradalom hullámai utoljára a globalizációkritikus mozgalom keleti terjeszkedésprogramjai révén értek el hozzánk egy évtizeddel ezelőtt. Akkor a globalizációkritika horizontális folyamatába bevont kelet-európaiak annyit nem tudtak elérni, hogy a valóban létezett szocializmus témája felkerüljön az európai mozgalom napirendjére. A kelet-európai aktivisták számára a mozgalommal való azonosulás

megkövetelte, hogy a helyi kontextustól részben elforduljanak. A különbségek elfojtása annyira erős volt, hogy amikor a román „mozgalmat” nyugatról felkérték, hogy rendezze meg a 2008-as NATO-gyűlés ellentüntetését, a tüntetés kudarcát elsősorban az okozta, hogy egyik oldal sem tette szóvá, hogy a román kontextus nem tartalmazza az ellentüntetések szokásos erőforrásait. A kelet-európai globalizációkritikus mozgalom egy szűk aktivista elit imaginárius mozgalma maradt, a piac- és globalizációellenes érzelmeket pedig a szélsőjobb csatornázza be.

Ha van az OWS-nek tanulsága egy kelet-európai pozícióra nézve, akkor az az, hogy az ízlésalapú azonosságok nem fogadnak be mindenkit egyformán. Jelenleg mi nem szerepelünk az OWS térképén, ahogyan nem kerültünk rá érdemben a globalizációkritika térképére sem. Mi nem tudunk egyszerűen a nyugati modell átvételével csatlakozni az egyenlőtlenségek ellen vívott világforradalomhoz. Ez csak azt jelenti, hogy a modell pozícióvágását magunkra alkalmazzuk, és a saját kontextusunkat hibáztatjuk azért, ha nem talál rá. Egy ilyen gesztus csak az öngyarmatosítás jól begyakorolt köreit táplálná. A mi lehetőségünk a „világforradalomra” csak az, ha elfoglaljuk a saját pozíciókat, és innen szállunk be az egyenlőségről folyó globális vitába.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Adbusters (2011): Occupy Wall Street. In: *Occupy-wall-street.com*, július 20. Interneten: <http://occupy-wall-street.com/2011/07/28/occupywallstreet/#more-14> (Letöltve: 2011.11.30.).
- Agamben, Giorgio (1993): *The Coming Community*. University of Minnesota Press.
- Badiou, Alain (2005): *Being and Event*. Continuum.
- Bourdieu, Pierre (1984): *Distinction. A Social Critique of the Judgment of Taste*. Harvard University Press.
- Castells, Manuel (2000): *The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture*. Blackwell Publishing.
- Cordero-Guzman, Héctor R. (2011): Mainstream support for a mainstream movement. In: *Occupywallst.org*, október 10. Interneten: <http://occupywallst.org/media/pdf/OWS-profile1-10-18-11-sent-v2-HRCG.pdf> (Letöltve: 2011.11.30.).
- Debord, Guy (1977): *The Society of the Spectacle*. Black and Red.
- Deleuze, Gilles – Guattari, Felix (1986): *Nomadology. The War Machine*. Semiotext(e).
- Easterly, William (2001): The lost decades: Developing countries. In: *Journal of Economic Growth*, Vol. 6., No. 2.: 135–157.

- Foucault, Michel (2008): *The Birth of Biopolitics: Lectures at the College de France 1978–1979*. Palgrave Macmillan.
- Hardt, Michael – Negri, Antonio (2001): *Empire*. Harvard University Press.
- Hardt, Michael – Negri, Antonio (2004): *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. Penguin.
- Harvey, David (2009): Their crisis, our challenge. In: *Red Pepper*, március. Interneten: <http://www.redpepper.org.uk/Their-crisis-our-challenge/> (Letöltve: 2011.12.12.).
- Klein, Naomi (1999): *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. Picador.
- Klein, Naomi (2000): The Vision Thing. In: *The Nation*, július 22. Interneten: <http://www.thenation.com/article/vision-thing> (Letöltve: 2011.11.30.).
- Plouffe, David (2011): *GOP New Hampshire Debate, Obama 2012 Campaign* November 11. Videó. Interneten: http://www.huffingtonpost.com/2011/10/11/david-plouffe-obama-occupy-wall-street_n_1004926.html (Letöltve: 2011.12.01.).
- Roushkoﬀ, Douglas (2011) Think Occupy Wall St. is a phase? You don't get it. In: *CNN International Edition Online*, október 5. Interneten: <http://edition.cnn.com/2011/10/05/opinion/rushkoff-occupy-wall-street/> (Letöltve 2011.11.30.).
- Shoen, Douglas (2011): *Polling the Occupy Wall Street crowd*. In: *Wall Street Journal*, október 18. Interneten: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970204479504576637082965745362.html> (Letöltve 2011.11.30.).
- The 99% Declaration* (2011): Interneten: <https://sites.google.com/site/the99percentdeclaration/> (Letöltve: 2011.11.30.).
- The Invisible Committee (2009): *The Coming Insurrection*. Semiotext(e)/Smart Art.
- Wallerstein, Immanuel (2011): Upsurge in Movements Around the Globe: 1968 Redux? In: *iwallerstein.org*, november 3. Interneten: <http://www.iwallerstein.com/upsurge-movements-globe-1968-redux/> (Letöltve 2011.11.30.).